

MAGYARORSZÁG ADÓSZOLGÁLTATÁSA

1838—1877-ig.

Magyarország állambáztartása 1848 előtt igen egyszerű és olcsó volt. Az egyenes adók rendszere csak két fajjal volt képviselve: a hadi adó, mely állami adó volt, és a házi adó, mely a megye szükségletének fedezésére szolgált, mihez még a deperditák (a katonaság számára tett és nem kárpótolt természetes szolgáltatások) járultak. Mind a két adónak hozadéka a század első felében alig ingadozott; a hadi adó évenként 4—5 millió forint közt volt megállapítva, a házi adó $3\frac{1}{2}$ —4 millióban, a deperditák közel 1 millióban. A közvetett adók és jövedékek, a mennyiben már egyes fajai behozattak, mintegy 12—14 millió forintot szolgáltattak, az államjavak egy vagy másfél milliót és így a többi kisebb bevételek hozzászámításával az évi bevételi budget (a megyék házi adójának hozzászámításával) 23—25 millió forint közt ingadozott.

Ilyen csekély összegekkel kellett az állam feladatainak megfelelni. És ez elég szegényesen történt. Hogy ez mégis némiképp lehetséges volt, különböző körülményeknek tulajdonítandó. Az iskolák számára többnyire alapok és más források állottak rendelkezésre. A katonaság is kevésbé került, évenként 9—10 millió forintba. Utak és hidak építésére, folyók szabályozására külön alap létezett a só felemelt árából. A megyei és városi közigazgatás is igen olcsó volt; így pl. az első alispán fizetése első osztályú megyében 800 frt volt, második osztályú megyében 600 frt; a főorvos fizetése 400 frt sat. (Ausztriában 1848 előtt a tisztviselők személyes fizetése 30 millió forintot igényelt, Magyarországon 3 millió forintot); a követek napi dija a nemesség

által viseltetett és a megyék által hajtattott be; államadósság nem volt sat.

Ezen viszonyok 1848 után egészen megváltoztak. A közigazgatás európai minta szerint szerveztetett, az állam feladatai szaporodtak és ennek megfelelőleg az állam bevételeinek szaporításáról is kellett gondoskodni. Ez irány nem változott és nem változtatott akkor sem, midőn az alkotmány visszaállításával az ország önállólag rendezte állambáztartását, mert a feladatok csak nagyobb mérvben szaporodtak és a nemzet törekvése, e hazában a kultúra minden nemes hajtását fejleszteni, az államkiadásokat is eddig nem ismert mérvben fokozta.

Ezen szempontból érdekesnek tartottam, az adószolgáltatás fejlődését ezen egész korszakban bemutatni, mivel ez adatok kellő ismerete sok tekintetben azt is mutathatja, milyen irányt volna kívánatos a jövőben követni. Az adatok egy része (1838—1857) a következő munkából vannak merítve: »Tafeln zur Statistik des Steuerwesens. Wien 1858«; az 1858—1867-ig terjedő adatokat a bécsi országos statisztikai hivatal évkönyveiből állítottam össze; végre az 1868—1877-ig terjedőket a képviselőház zárszámadási bizottságának legújabbban az állambáztartás utolsó tíz évi eredményeiről az országgyűlés elé terjesztett jelentéséből. Az adatok minőségére vonatkozólag a következőket kell megjegyezni: Az egyenes adókra nézve adatik forrásunkban az előírás, a közvetett adókra a brutto-jövedelem. 1858-tól kezdve adatik az egyenes adóknál is a valóságos befizetés. Miután az első korszakban földtehermentesítés nem volt, a földtehermentesítési járulék sem foglaltatott be az egyenes adókba, úgy hogy annak összegével az adószolgáltatás még kiegészítendő. A földtehermentesítési járulék pedig tett, az első időben körülbelül 6 millió forintot; az utolsó években 20 millióig emelkedett. A pénznemre vonatkozólag, az adatok 1858-ig convenciós pénzben vannak kifejezve, és az átszámítást azért hagytam el, mert az adatok ellenőrzése szempontjából nagyon fontosnak tartottam, hogy az eredeti számok közöltessenek, miután a convenciós és az osztrák pénzláb közt fennforgó öt százaléknyi különbség az adatok összehasonlítását, és a fontosabb következmények megállapítását nem akadályozza.

Az adatok a bruttó-bevételre vonatkoznak. A bruttó- és netto-bevétel közt különösen a közvetett adóknál van lényeges különbség; a netto-bevétel az utolsó években az összes közvetett adóknál 80°/_o-át tette átlag a bruttó-bevételnek. Tekintve a pénzügyi igazgatás terén előforduló számos változó körülményt, a következő adatok arra nem alkalmasak, hogy azok alapján a legkisebb részletekre átmenő összehasonlításokat tegyünk. De nagyban mindenesetre elég jó képet nyújtanak az adószolgáltatás menetéről a vizsgálat alá vett korszakban. Későbbi tanulmányokban a részletek feltüntetése által a képet pontosan körülvonálozni és kidolgozni fogjuk.

Első korszak. 1838—1847-ig.

Az összes adószolgáltatás. Az összes adószolgáltatás tett 1838—1847-ig:

Egyenes adók	Közvetett adók	Összesen
1838. 5.938,969	1838. 13.844,170	1838. 19.783,139
1839. 5.920,615	1839. 14.345,060	1839. 20.265,675
1840. 5.897,363	1840. 14.779,881	1840. 20.677,244
1841. 5.886,787	1841. 14.677,188	1841. 20.563,975
1842. 5.882,335	1842. 14.066,659	1842. 19.948,994
1843. 5.892,771	1843. 15.087,596	1843. 20.980,367
1844. 5.913,636	1844. 15.659,894	1844. 21.573,530
1845. 5.913,788	1845. 15.501,876	1845. 21.415,664
1846. 5.906,713	1846. 16.571,197	1846. 22.477,910
1847. 5.736,056	1847. 16.033,198	1847. 21.799,254
Összeg 58.889,033	150.596,719	209.485,752
Átlag 5.888,903	15.059,671	20.948,575

Az egyenes adókban alig mutatkozik ezen évtizedben jelentékenyebb változás; a közvetett adók azonban fokozatos emelkedést tanúsítanak. Az egyenes adók évi átlaga tett ezen korszakban 5.888,903 frtot, a közvetett adóké 15.059,671 frtot; az egész adószolgáltatás 20.948,575 frtra rügött. Az egyenes és közvetett adók egymás közti viszonya e szerint majdnem 1:3, azaz, a közvetett adók, regale, egyedárúságokból nyert jövedelem háromszorosát tette az egyenes adók jövedelmének. E számokból általában kitűnik, milyen csekély volt nálu μ uz

adóteher 1848 előtt. Mert ha e számokat összehasonlítjuk az egész monarchia az időbeli adószolgáltatásával, úgy a következőket találjuk :

Egész birodalom	
1838.	156.428,729
1839.	158.751,718
1840.	162.800,200
1841.	164.825.898
1842.	162.746,066
1843.	167.791,809
1844.	170.752,330
1845.	171.123,486
1846.	174.501,044
1847.	174.033,513
Összeg	1.663,754,793
Átlag	166.375,479

Az egész monarchiában tett tehát az évenként fizetett átlagos adóösszeg 166.375,479 frtot és így a Magyarország által képviselt adóösszeg az összes monarchia adóösszegének csak 12°/_o-át teszi.

Az egyes adónemek. 1848 előtt Magyarországon az egyenes adók rendszere ismeretlen volt. Az egyetlen direct adónem a hadi adó, mely kivetési módozata tekintetében különben igen primitiv volt. A közvetett adók, regálék és egyed-árúságok pedig következő eredményt szolgáltattak :

Vám	Díjak és illetékek	Posta
1838. 2.573,471	1838. 17,138	1838. 537,630
1839. 2.909,073	1839. 19,068	1839. 585,584
1840. 2.893,072	1840. 22,946	1840. 603,992
1841. 2.808,599	1841. 19,636	1841. 928,898
1842. 2.684,812	1842. 21,380	1842. 635,733
1843. 2.922,374	1843. 22,511	1843. 706,224
1844. 3.343,009	1844. 22,539	1844. 719,608
1845. 3.041,973	1845. 22,009	1845. 776,217
1846. 3.612,704	1846. 21,539	1846. 841,174
1847. 3.592,530	1847. 21,518	1847. 874,796
Összeg 30.381,617	210,284	6.909,856
Átlag 3.038,161	21,028	690,985

	Lotto	Só
	1838. 535,184	1838. 10.180,747
	1839. 542,564	1839. 10.288,771
	1840. 592,419	1840. 10.667,452
	1841. 582,687	1841. 10.637,368
	1842. 608,999	1842. 10.115,735
	1843. 601,363	1843. 10.835,124
	1844. 680,410	1844. 10.894,328
	1845. 706,920	1845. 10.954,757
	1846. 748,833	1846. 11.346,947
	1847. 754,199	1847. 10.776,708
Összeg	6.353,578	106.697,937
Átlag	635,357	10.669,793

Majdnem mindegyike a felsorolt jövedelmi forrásoknak, jelentékeny emelkedést mutat, — a sótól eltekintve, mi azonban ezen fogyasztási cikk természeténél nem feltűnő — a mi az ország fejlődő gazdasági élete mellett tanusít. A posta-jövedelem emelkedett 537,000 frtról 874,000-re, a vámbevétel 2.5 millió forintról 3.6 millióra, a lottojövedelem 535,000-ról 751,000-re, a díjak és illetékek 17,000-ről 21,000-re. Az átlagos jövedelem, melyet ez adónemek 1838—1847-ig nyújtottak, tett a vámnál 3.038,161 frtot, díjak és illetékeknél 21,028 forintot, a postánál 690,985 frtot, a lottonál 635,357 frtot, végre a sónál 10.669,793 frtot. A legjelentékenyebb jövedelmi forrás volt ekkor a só, mely 10 milliónál többet jövedelmezett, utána következett a vám 2.5—3.5 millió forinttal, a posta 5—800,000 forinttal, a lotto 5—700,000 frttal, végre a díjak és illetékek, melyek csak mintegy 20,000 frtnyi jövedelmet szolgáltattak.

II. Korszak 1848—1857.

Ezen korszakban az ország adórendszere teljesen átváltozott. A régi hadi adó helyébe lépett egy teljes egyenes adórendszer, mint az Ausztriában létezett, a közvetett adók és egyedárúságok pedig szaporítottak.¹⁾ A közteherviselés elvének elfogadásával a nemesség ugy személyeire, mint jószágaira nézve új

¹⁾ Megjegyzendő különben, hogy az osztrák adórendszerhez hasonlót már K o s s u t h tervezett behozni (lásd pénzügyi jelentését 1848. ang. 1-ről). Sőt az osztrák egyenes adókon kívül még egyet javasolt: egy távolléti adót.

adótárgyakat szolgáltatott, a házadóval az ingatlanok egy új neme adóztatott meg, és számos fogyasztási cikk, bús, bor, cukor, sör, továbbá dohány vétettek igénybe. A számbeli eredményeket, melyeket ez adórendszer szolgáltatott, a következő adatok mutatják :

Egyenes adók		Közvetett adók		Összesen	
1848.	?	1848.	?	1848.	?
1849.	?	1849.	?	1849.	?
1850. ¹⁾	14.170,341	1850.	15.297,883	1850.	29.468,224
1851.	20.582,407	1851.	24.731,850	1851.	45.314,257
1852.	20.420,692	1852.	32.199,414	1852.	52.620,106
1853.	22.813,510	1853.	35.674,385	1853.	58.487,895
1854.	23.557,737	1854.	41.162,480	1854.	64.720,217
1855.	24.490,502	1855.	42.061,905	1855.	66.552,407
1856.	25.022,142	1856.	49.621,535	1856.	74.643,677
1857.	27.459,198	1857.	48.473,514	1857.	75.932,712
Összeg	178.516,529		289.222,966		467.739,495
Átlag	22.314,566		36.152,870		58.467,562

Egyenes és közvetett adók egyaránt jelentékeny emelkedést mutatnak, azonban a közvetett adók emelkedése ismét sokkal jelentékenyebb. Míg ugyanis az egyenes adók ezen nyolcz évi korszak alatt nem egészen kétszeresére emelkednek, addig a közvetett adók több mint háromszorosára emelkednek. Az egyenes adók átlaga tett e korszakban 22.314,566 frtot, a közvetetteké 36.152,870 frtot, az összes adószolgáltatás pedig átlag 58.467,562 frtot. Az egyenes és közvetett adók hozadéka úgy alakult egymáshoz, mint 1 : 2.6-hoz, az egyenes adók e szerint a közvetettekkel szemben aránylagos emelkedést mutatnak.

Ha már most Magyarország adójövedelmét az egész birodalom adójövedelmével összehasonlítjuk, úgy erre a következő számok szolgálhatnak. A monarchia összes adójövedelme tett:

1848.	135.291,151
1849.	121.252,126
1850.	197.840,425
1851.	222.170,903

¹⁾ Az 1848. és 1849. évekre vonatkozó adatok pontos összeállítására nem sikerült nekünk.

1852.	241.253,960
1853.	253.943,754
1854.	264.623,112
1855.	271.565,184
1856.	288.706,062
1857.	298.684,055

Az adójövedelem emelkedése az egész monarchiát tekintve, nem mutat oly nagy emelkedést, mint Magyarországon, hol az adórendszer csak újonnan behozatott. Magyarország adószolgáltatása az egész monarchia adószolgáltatásának e korszak átlaga szerint 19.5 százalékát teszi és így a lefolyt évtizedhez képest 7.5%-al emelkedett.

Átmegyünk már most az egyes adónemekre.

I. Egyenes adók. Ezen korszakban a következő egyenes adónemek vettek ki Magyarországra: a földadó, a házadó, a személyes adó és a jövedelmi adó. Ezek jövedelme tett:

Földadó		Épületadó	
1848.	?	1848.	?
1849.	?	1849.	?
1850.	?	1850.	?
1851.	13.031,414	1851.	1.535,999
1852.	12.615,663	1852.	1.533,135
1853.	15.047,012	1853.	1.535,765
1854.	15.327,274	1854.	1.671,492
1855.	15.756,451	1855.	1.741,043
1856.	15.780,693	1856.	1.929,166
1857.	18.069,289	1857.	2.051,901
Összeg	105.627,796	Összeg	11.998,501
Átlag	15.089,685	Átlag	1.714,071

Személyes adó		Jövedelmi adó	
1848.	?	1848.	?
1849.	?	1849.	?
1850.	?	1850.	?
1851.	5.100,585	1851.	923,409
1852.	5.057,613	1852.	1.214,281
1853.	4.913,270	1853.	1.317,463
1854.	4.971,342	1854.	1.587,629
1855.	5.042,862	1855.	1.951,146

Személyes adó		Jövedelmi adó	
1856.	5.098,736	1856.	2.213,547
1857.	5.133,031	1857.	2.204,977
Összeg	35.316,439	Összeg	11.412,452
Átlag	5.045,205	Átlag	1.630,350

A legnagyobb jövedelmet a földadó szolgáltatta; utána sorakozik a személyes kereseti adó; épület- és jövedelmi adó majdnem egyenlő eredményt nyújtanak. Majdnem minden adónem elég erős emelkedést mutat, legerősebbet a földadó, mely hét év lefolyása alatt 13 millió forintról 18 millióra emelkedett. Az átlagos eredményt, melyet ez adónemek ezen korszak alatt szolgáltatnak, tett a földadónál 15.089,685 frtot, az épületadónál 1.714,071 forintot, a személyes kereseti adónál 5.045,204 frtot, a jövedelmi adónál 1.630,350 frtot. Az egyenes adók összesen e korszakban 22.314,566 frtnyi átlageredményt szolgáltatnak: az emelkedés majdnem 100 százalékos tesz nyolcz év alatt, ugyanis 14·1 millió forintról (1850-ben) 27·4 millióra (1857-ben). (Szem előtt tartandó, hogy adataink nem tartalmazzák a földtehermentesítési pótlékokat.)

II. Közvetett adók, regalék, egyedárúságok. Az ezen cím alatt előforduló jövedelmi források voltak: a fogyasztási adó, a határvám, a só, a dohány, bélyeg, díjak és illetékek, lotto, posta és útvám. Az adóeredmény tett:

Fogyasztási adó		Határvám		Sójövedék	
1848.	?	1848.	?	1848.	?
1849.	?	1849.	?	1849.	?
1850.	?	1850.	3.671,325	1850.	10.496,631
1851.	2.251,876	1851.	2.293,702	1851.	12.691,360
1852.	5.517,079	1852.	2.482,540	1852.	10.336,028
1853.	5.727,170	1853.	2.345,499	1853.	10.672,131
1854.	6.305,597	1854.	2.574,587	1854.	12.381,976
1855.	6.903,733	1855.	2.927,050	1855.	9.937,513
1856.	8.118,997	1856.	2.453,256	1856.	14.456,142
1857.	8.903,598	1857.	1.838,112	1857.	11.688,325
Összeg	43.728,050		20.586,071	Összeg	92.660,106
Átlag	6.246,864	Átlag	2.573,259	Átlag	11.582,513

Dohány		Bélyeg		Dijak és illetékek	
1848.	?	1848.	?	1848.	?
1849.	?	1849.	?	1849.	?
1850.	114,036	1850.	?	1850.	13,494
1851.	2.949,760	1851.	2.024,986	1851.	913,602
1852.	7.916,181	1852.	2.120,519	1852.	1.740,089
1853.	9.440,336	1853.	2.346,587	1853.	2.845,740
1854.	10.720,073	1854.	2.369,924	1854.	3.577,694
1855.	12.190,493	1855.	2.546,702	1855.	4.264,176
1856.	13.654,153	1856.	2.676,883	1856.	4.679,524
1857.	14.495,608	1857.	2.844,713	1857.	4.777,039
Összeg	71.480,640	Összeg	16.930,314	Összeg	22.811,358
Átlag	8.935,080	Átlag	2.418,616	Átlag	2.851,419

Lotto		Posta		Utvám	
1848.	?	1848.	?	1848.	?
1849.	?	1849.	?	1849.	?
1850.	83,301	1850.	919,096	1850.	?
1851.	581,180	1851.	998,938	1851.	26,446
1852.	888,509	1852.	1.173,607	1852.	24,862
1853.	958,156	1853.	1.311,100	1853.	27,636
1854.	1.111,112	1854.	1.547,400	1854.	574,117
1855.	1.182,862	1855.	1.801,100	1855.	308,272
1856.	1.365,861	1856.	1.981,600	1856.	235,119
1857.	1.596,370	1857.	2.156,700	1857.	173,049
Összeg	7.767,351	Összeg	11.889,541	Összeg	1.369,501
Átlag	970,119	Átlag	1.486,193	Átlag	195,643

Ha ezen egyes adónemeket, tekintettel az általuk szolgáltatott jövedelemre, vizsgáljuk, akkor a következő képet nyerjük. Legnagyobb jövedelmet szolgáltatott ezen korszakban is a só, és pedig átlag 11.582,513 frtot; utána következik a dohány 8.935,080 frt átlagos eredménnyel; a fogyasztási adók szolgáltatottak átlag 6.246,868 frtot és így az állam csak ezen két forrásból: fogyasztási adó és dohány után, több mint 15 millió forintot vett be, azaz annyit, a mennyit az előbbi korszakban az összes ezen cím alá tartozó rovatokból nyert. Az újonnan behozott bélyegadó átlag 2.418,616 frtot adott, a díjak és illetékek pedig 2.851,419 frtot; a posta-jövedelem átlag

1.486,193 forintot, a lottóé 970,119 forintot, az útvámoké 195,643 forintot.

A mi az. adójövedelem emelkedését a régebben létezett adónemeknél illeti, ugy ezt a következő számokból láthatni:

	1838—1847	1848—1857
	átlagos eredmény	
határvám	3.038,161	2.573,259
díjak és illetékek	21,028	2.851,419
posta	690,856	1.486.193
lotto	635,357	970,119
só	10.669,793	11.582,513

A határvám csökkenést mutat, a mi az ötvenes évek elején behozott új szabadelvű vámtarifának és a közbenső vámsorompók eltörlésének tulajdonítandó. Legnagyobb emelkedést mutat a díjak és illetékeknek rovata, mely több mint tízszeresére emelkedett; a posta is több mint kétszer annyi jövedelmet szolgáltatott, a só csak némi emelkedést mutat. A díjak és illetékek, valamint a posta-jövedelem emelkedése mindenesetre hangos tanuságot szolgáltatnak a gazdasági és jogforgalmi élet hatalmas lendületéről.

III. korszak. 1858—1868.

Ezen korszakban teit (földtehermentesítési járulék nélkül):

Egyenes adók összege	Közvetett adók	Egyenes és közv. adók össz.
1858. 28.157,727	1858. 49.846,257	1858. 78.003,984
1859. 30.112,534	1859. 51.205,576	1859. 81.318,110
1860. ¹⁾ ?	1860. ?	1860. ?
1861. ?	1861. ?	1861. ?
1862. 39.895.381	1862. 57.409,418	1862. 97.304,799
1863. 31.508,220	1863. 56.656,119	1863. 88.464,339
1864. ²⁾ 32.901,137	1864. 55.393,025	1864. 88.294,162
1865. 32.422,020	1865. 56.583,922	1865. 89.005,942
1866. 27.410,702	1866. 52.684,057	1866. 80.094,759
1867. 33.785,882	1867. 51.530,419	1867. 85.316,301
Összeg 256.493,803	Összeg 431.308,793	Összeg 687.802,396
Átlag 32.061,725	Átlag 53.913,599	Átlag 85.975,299

¹⁾ Az 1860—1861-ig terjedő adatokat nem tudtuk megszerezni.

²⁾ 14 havi pénzügyi év.

Az adójövedelem ezen korszakban szerény arányokban emelkedik. Egyuttal észreveszszük, hogy az egyenes adóknál az emelkedés még aránylag nagyobb, mint a közvetett adóknál. Az egyenes adók átlaga tett e korszakban 52.061,725 frtot, a közvetetteké 53.913,594 frtot, az összes adójövedelem pedig 85.975,299 frtot. Az egyenes és közvetett adók aránya egymáshoz mint 1: 1.7-hez, a közvetett adók aránya tehát ismét leszállt. Áttérünk az egyes adónemek ismertetésére.

I. Egyenes adók. Az egyenes adók és azok eredménye volt:

	Földadó	Házadó	Kereseti adó	Jövedelmi adó
1858.	18.265,815	2.131,658	5,313,186	2.445,886
1859.	19.713,001	2.593,065	5.380,755	2.418,363
1860.	?	?	?	?
1861.	?	?	?	?
1862.	26.681,579	3.540,118	6.218,989	3.454,695
1863.	21.141,272	3.345,742	4.602,269	2.718,937
1864.	21.760,018	3.583,069	4.661,873	2.896,177
1865.	21.264,989	3.639,085	4.335,577	2.866,414
1866.	17.542,465	3.208,693	4.031,587	2.404,733
1867.	22.474,319	3.341,414	4.830,167	3.015,844
Összeg	168.843,458	25.382,844	39.374,403	22.221,049
Átlag	21.105,432	3.172,855	4.921,800	2.777,631

A legnagyobb jövedelmet a földadó szolgáltatta; második helyen sorakozik a kereseti adó, utána következik a házadó és utolsó helyen a jövedelmi adó. A kereseti adó kivételével a többiek jelentékenyebb emelkedést mutatnak az előbbi korszakhoz képest; legérősebbet a házadó, mely majdnem kétszeresére emelkedett, a jövedelmi adó majdnem 70, a földadó 25°/o-al emelkedett. Tott t. i. átlagban ezen évtizedben a földadó jövedelme 21.105,432 frtot, a házadóé 3.172,855 frtot, a személyes kereseti adóé 4.921,000 frtot, a jövedelmi adóé 2.777,631 forintot.

II. Közvetett adók, regalék, egyedárúságok.

	Fogyasztási adó	Határvám	Sójövedék
1858.	8.712,600	1858. 1.704,752	1858. 14.276,463
1859.	9.950,127	1859. 1.523,398	1859. 14.234,907

Fogyasztási adó		Határvám		Sójövedék	
1860.	?	1860.	?	1860.	?
1861.	?	1861.	?	1861.	?
1862.	12.263,698	1862.	1.778,987	1862.	16.124,732
1863.	12.079,564	1863.	1.787,819	1863.	13.533,649
1864.	10.054,273	1864.	1.835,419	1864.	13.310,742
1865.	13.001,100	1865.	1.639,292	1865.	13.359,290
1866.	11.247,160	1866.	1.508,797	1866.	13.028,801
1867.	10.420,301	1867.	1.734,742	1867.	10.458,876
Összeg	87.728,823	Összeg	13.513,206	Összeg	108.327,460
Átlag	10.966,102	Átlag	1.689,151	Átlag	13.540,933

Dohány		Bélyeg		Díjak és illetékek	
1858.	13.065,835	1858.	2.578,219	1858.	4.365,084
1859.	12.567,370	1859.	3.506,551	1859.	4.377,416
1860.	?	1860.	?	1860.	?
1861.	?	1861.	?	1861.	?
1862.	12.288,769	1862.	2.599,765	1862.	6.456,825
1863.	12.787,945	1863.	3.425,999	1863.	6.276,590
1864.	13.897,540	1864.	3.657,538	1864.	6.646,863
1865.	12.898,178	1865.	3.382,000	1865.	6.262,467
1866.	12.639,370	1866.	3.336,134	1866.	5.142,754
1867.	13.979,067	1867.	3.270,150	1867.	5.968,174
Összeg	104.124,074	Összeg	25.756,356	Összeg	45.496,173
Átlag	13.015,509	Átlag	3.218,545	Átlag	5.687,019

Lotto		Posta	
1858.	2.377,204	1858.	2.088,849
1859.	2.390,811	1859.	2.430,550
1860.	?	1860.	?
1861.	?	1861.	?
1862.	2.542,067	1862.	3.146,335
1863.	2.497,967	1863.	4.057,877
1864.	2.455,924	1864.	2.934,699
1865.	2.459,300	1865.	2.986,091
1866.	2.056,470	1866.	2.853,445
1867.	2.139,742	1867.	2.946,650
Összeg	18.919,485	Összeg	23.444,496
Átlag	2.364,936	Átlag	2.930,562

Ut-hídvám		Ut-hídvám	
1858.	177,251	1863.	208,709
1859.	224,446	1864.	590,027
1860.	?	1865.	595,804
1861.	?	1866.	601,126
1862.	208,240	1867.	613,017
Összeg 3.218,620			
Átlag 402,328			

A legnagyobb jövedelmet most is a só szolgáltatója és pedig átlag ezen korszakban 13.540,933 frtot, a dohány pedig 13.015.509 frtot évenként; utána következik a fogyasztási adó 10.966,102 frttal; díjak és illetékek évenként 5.687.019, a bélyeg-adó 3.218,345, a posta 2.930,562, a lotto 2.364,936, a vám 1.689,151 frtot szolgáltattak.

Az emelkedést a következő adatok mutatják:

	1838—1847	1848—1857	1858—1867
határvám	3.038,161	2.573,259	1.689,151
díjak és illetékek	21,028	2.851,419	5.687,019
posta	690,856	1.486,193	2.930,562
lotto	635,357	970,119	2.364,936
só	10.669,793	11.582,513	13.540,933
dohány	—	8.935,080	13.015,509
bélyeg	—	2.418,616	3.218,545
fogyasztási adó	—	6.246,864	10.966,102
útvám	—	195,643	402,328

A határvám évtizedről évtizedre csökken; sajnos, hogy e forrás, melyből más államok igen jelentékeny jövedelmet merítenek, nálunk oly meddő.¹⁾ Legerősebb emelkedést mutatnak díjak és illetékek, 21,000 frtról 5.687,000-re; majdnem egyenlően nagy az emelkedés a posta- és lottonál; aránylag legkisebb

¹⁾ A vámbevétel teszi az összes bevételeknek: Éjszakamerikában 58%-át, Norvégiában azok 45%-át, a Svajczban 36.7%-ot, Portugáliában 28.5%-ot, Nagybritaniában 25.8%-ot, Svédországban 21%-ot, Németországban 20.2%-ot, Szerbiában 15.1%-ot, Spanyolországban 12.2%-ot, Romániában 10.8%-ot, Oroszországban 9.7%-ot, Franciaországban 9%-ot, Olaszországban 7.2%-ot, Belgiumban 6%-ot, Hollandiában 5.7%-ot, az osztrák-magyar birodalomban 3.7%-ot, Görögországban 2.9%-ot, az 1874—76-diki adatok alapján kiszámítva.

az emelkedés a sónál; az újonnan behozott adónemek közt legkisebb emelkedést mutatnak a fogyasztási adók 6.2 millió forintról 10.9 millióra; a dohánynál az emelkedés mintegy 50%, a bélyegnél 33% stb.

IV. korszak. 1868—1877.

Az alkotmány visszaállítása korszakához jutottunk. Az államháztartás előbb csak azon alapon vitetik tovább, melyet az eddigi adórendszer teremtett. De az állam feladatainak szaporodása új források megnyitását teszi szükségessé. Ezen új forrásokként szerepel a régi adók felemelése, új adók behozatala és — the last not the least — államkölcsonök felvétele. Természetes, hogy e mellett az államjövedelmeknek emelkednie is kellett; hogy milyen arányokban történt ez, mutatják a következő adatok. ¹⁾

Tett ugyanis (földtehermentesítési járulék nélkül):

	Egyenes adók	Közvetett adók	Összes adószolgáltatás
1868.	44.929,433	49.908,292	94.837,725
1869.	39.571,628	51.525,738	91.097,366
1870.	43.505,158	55.772,741	99.277,899
1871.	42.359,225	63.300,199	105.659,424
1872.	42.447,906 ²⁾	67.675,594	110.123,500
1873.	41.458,070	69.916,346	111.374,416
1874.	47.562,060	70.050,023	117.612,083
1875.	49.926,979	71.481,663	121.408,642
1876.	59.611,763	73.834,947	133.446,710
1877.	64.683,206	77.889,825	142.573,031
Összeg	476.055,428	651.355,368	1,127.410,796
Átlag	47.605,542	65.135,537	112.741,079

Az adójövedelem ezen korszakban ismét jelentékenyebben emelkedik. Az emelkedés az egyenes adónemeknél jóval nagyobb, mint a közvetetteknel. Az egyenes adók átlaga tett ezen tíz év alatt 47.605,542 frtot, a közvetettekkelé 65.135,537

¹⁾ A következő adatoknál mindig tekintetbe veendő, hogy a magyar budget nem tükrözi vissza a határvám-jövedelmet, és így az összes bevételeket sem, miután a határvám közös jövedelem.

²⁾ 1872 óta a magyar és horvát-szlavon határörvidék egyenes adói is bennfoglalják.

frtot, az összes adószolgáltatás átlaga végre 112.741,079 frtot. Az egyenes és közvetett adók közt az arány most következőkép alakul 1: 1·3-hoz, jeléül annak, hogy az adójövedelem emelkedése túlnyomólag az egyenes adók emelésének tulajdonítandó, míg a közvetett adók sokkal kisebb mérvben emelkednek.¹⁾ Jelenleg tehát az adójövedelem 42%-a az egyenes, 58%-a a közvetett adókból kerül ki, míg a legtöbb államban a közvetett adók sokkal jelentékenyebb arányban szerepelnek.

I. Egyenes adók. Az egyenes adók és azok eredménye volt:

Földadó		Házadó	
1868.	29.599,367	1868.	5.147,476
1869.	23.684,724	1869.	4.702,201
1870.	25.254,083	1870.	4.876,196
1871.	23.953,317	1871.	5.156,782
1872.	22.695,223	1872.	5.530,023
1873.	22.857,317	1873.	5.300,074
1874.	26.476,324	1874.	6.026,903
1875.	26.384,399	1875.	6.180,006
1876.	26.960,122	1876.	6.867,138
1877.	28.555,722	1877.	6.614,920
Összeg	256.420,598	Összeg	56.401,719
Átlag	25.642,059·8	Átlag	5.640,171·9
Jövedelmi adó		Személyes kereseti adó	
1868.	4.342,867	1868.	5.839,723
1869.	5.684,762	1869.	5.499,941
1870.	7.771,055	1870.	5.603,824
1871.	7.658,672	1871.	5.590,426
1872.	6.863,541	1872.	5.489,960
1873.	7.688,206	1873.	5.307,319
1874.	8.731,679	1874.	5.950,371
1875.	123,492	1875.	—
1876.	131,641	1876.	—
1877.	131,356	1877.	—
Összeg	49.127,271	Összeg	39.281,564
Átlag	4.912,727	Átlag	5.611,652

¹⁾ Ez arány némileg változik a közös kiadásokra fordított vámjövdelem hozzászámításával.

A földadónál az utolsó korszakban csökkenés állott be, mi a rossz termési eredményeknek tulajdonítandó. A házadó némi emelkedést mutat. A személyes kereseti és jövedelmi adók 1875-ben megszűntek és helyettük a következő adónemek hozattak be:

	Keresetadó	Jövedelmi pótagó	Nyilvános szám- adásra kötelezett vállalatok adója
1875.	12.774,192	—	1.311,909
1876.	12.507,113	5.723,503	1.660,848
1877.	13.562,168	9.019,182	1.002,115
Összeg	38.843,473	14.742,685	3.974,862
Átlag	12.961,449	7.371,343	1.324,954

	Tőke-, kamat- és járadékadó	Bányaadó
1875.	1.552,795	76,907
1876.	2.596,756	76,110
1877.	2.682,022	69,414
Összeg	6.831,573	222,431
Átlag	2.277,191	74,143

Ugyanaz évben még a következő adónemek hozattak be:

	Vasuti és gőz- hajói szállítás utáni adó	Fényüzési adó	Vadászati fegy- verek adója
1875.	822,913	154,969	119,326
1876.	2.093,622	322,729	268,136
1877.	2.180,465	230,033	247,593
Összeg	5.097,000	707,731	635,055
Átlag	1.699,000	235,910	211,683

II. Közvetett adók, regalék, egyedárúságok.

	Fogyasztási adó	Határvám	Bélyeg	Díjak és jog- illetékek
1868.	12.691,603	450,000	3,682,956	6.954,334
1869.	13.173,842	460,210	4.038,605	8.941,924
1870.	13.095,135	455,247	4.099,085	10.319,446
1871.	14.346,648	482,715	4.540,854	11.406,381
1872.	13.583,690	455,870	5.440,408	12.101,178
1873.	13.233,018	457,908	6.645,963	13.513,687
1874.	12.491,023	456,041	6.895,963	14.748,069

	Fogyasztási adó	Határvám	Bélyeg	Dijak és jog- illetékek
1875.	13.255,860	467,380	7.355,307	14.295,684
1876.	12.468,526	464,033	7.776,336	13.522,769
1877.	12.350,516	464,450	7.819,722	14.910,444
Összeg	130.689,861	4.613,854	58.295,199	120.683,916
Átlag	13.068,986·1	461,385	5.829,519·9	12.068,391·6

	Fémjelzés	Ut-hidvám	Dohány	Lotto
1868.	22,647	202,458	16.701,672	2.463,067
1869.	26,499	198,445	18.494,479	2.678,085
1870.	23,239	76,688	18.366,250	3.777,422
1871.	27,161	9,816	23.565,942	3.027,623
1872.	31,459	61,069	25.444,762	3.071,700
1873.	26,048	42,543	25.615,063	3.830,822
1874.	18,055	38,453	25.011,791	4.178,700
1875.	16,319	23,040	25.681,882	4.068,841
1876.	14,474	26,546	27.658,880	4.211,778
1877.	14,967	23,350	29.255,105	4.277,960
Összeg	220,868	702,408	235.795,826	35.585,998
Átlag	22,086·8	70,240·8	23.579,582·6	3.558,599·8

	Só	Posta	Távirda
1868.	15.269,152	3.333,662	792,479
1869.	12.103,432	3.675,465	873,096
1870.	13.718,926	4.021,956	879,895
1871.	14.279,464	4.657,504	1.244,161
1872.	14.564,396	4.886,566	1.565,988
1873.	13.251,364	4.936,481	1.544,759
1874.	12.196,031	4.983,545	1.405,166
1875.	12.612,229	5.232,649	1.621,160
1876.	12.951,162	5.344,220	1.779,827
1877.	13.814,750	5.594,397	1.622,396
Összeg	134.360,906	46.666,445	13.308,887
Átlag	13.436,090·6	4.666,644·5	1.330,888·7

Bányailleték

1868.	35,865
1869.	35,498
1870.	34,587
1871.	58,578

Bányailleték

1872.	52,189
1873.	51,708
1874.	118,209
1875.	107,079
1876.	84,922
1877.	92,284
Összeg	670,919
Átlag	67,091.9

A fogyasztási adók ezen korszakban inkább csökkenést mutatnak; az átlagos jövedelem tett ezen évtizedben 13.068,986 forintot; bélyegek és díjak és illetékek most is — vagy talán épen most a kedvezőtlen viszonyok okozta sok per, vagyon-átruházás folytán stb. — jelentékenyen emelkednek; amaz átlag 5.829,519 forintot tett, emez 12.068,391 frtot; dohány és lotto is elég nevezetes emelkedéssel járnak; a dohány átlaga 23.579,582 forintot tesz, a lottoé 3.558,599 frtot; a só jövedelme apad, az átlag tett 13.436,090 forintot; hasonlóképen apad az útvám, mely átlag 70,240 frtot szolgáltatott; a posta és távirda jövedelme következetesen emelkedik, az átlag tett amott 4.666,644 frtot, emitt 1.330,888 forintot, stb.

Ha már most visszatekintünk az általunk ismertetett korszakra és mindenekelőtt csak az 1851—1877-ig terjedő korszakot tartjuk szem előtt, — mint azon korszakot, mely az adórendszer szempontjából már nagyobb hasonlatosságot mutat, a mennyiben a jelenlegi rendszer is lényegében nem más, mint az 50-es évek elején behozott adórendszernek további kifejlődése, — a következő eredményekhez jutunk:

	1851.	1877. vagyis ha az 1851-ki millió forint	szolgáltatás 100-nak tétetik
egyenes adó szolgáltatás	20.6	87.3	424
közvetett adó	»	24.7	77.9
összes adó	»	45.3	165.2
			364

Az összes adószolgáltatás e szerint 1851 óta több mint háromszorosára¹⁾ emelkedett; az emelkedés az egyenes adóknál nagyobb, mint a közvetett adóknál.²⁾ — A mi az egyes adónemeket illeti, azok az emelkedés szempontjából következő sorrendet képeznek :

	1851. millió forint	1877. az 1851-iki eredmény 100-nak véve	
dohány	2.9	29.2	1007
fogyasztási adó	2.2	12.3	557
személyes kereseti és jövedelmi adó	6.0	26.5 ³⁾	441
házasági adó	1.5	6.6	400
földadó	13.0	28.5	220
só	12.7	13.8	109

Legnagyobb emelkedést a dohánynál, legkisebbet a sónál találunk; kisebb emelkedést mutat a földadó is, míg a fogyasztási, jövedelmi adók és házasági tetemes emelkedést tanúsítanak. — Végre az illetékek stb. következő eredményt mutatnak :

	1851. millió forint	1877. az 1851-iki eredmény 100-nak véve	
díjak és illetékek	0.9	14.9	1655
lotto	0.6	4.2	700
posta	1.0	5.6	560
helyeg	2.0	7.8	390

Az útvám csökkent az 1851-diki összegnek 66°/o-ára. — Legnagyobb emelkedést találunk e szerint a díjak- és illetékek-nél és dohánynál, melyek az 1851-diki összegnek több mint tizszeresére emelkedtek.

Mindamellet az összehasonlító statisztika adatai bizonyítják, hogy az egyenes és közvetett adók közti arány, mint azt nálunk észleltük, nem felel meg a többi európai államok viszonyainak. Az összes adószolgáltatásból tesz :

¹⁾ Az emelkedés még jóval nagyobb, ha a földtehermentesítési pótlék hozzászámítottatik.

²⁾ A közvetett adóknál az emelkedés a vámbevétel hozzászámításával nagyobb.

³⁾ Az összes a régi jövedelmi adónak megfelelő új adónemek.

	Egyenes Közvetett	
	% adó	%
Anglia	17	83
Franciaország	19	81
Poroszország	33	67
Oroszország	29	71
Svájc	39	61
Olaszország	46	54
Belgium	33	67
Németalföld	34	66

Az egész itt vázolt korszak alatt tapasztalt változást egyes adónemeknél a következő összeállítás mutatja:

	1838—1847	1848—1857	1858—1867	1868—1877
díjak és illetékek	21,028	2.851,419	5.687,019	12.068,392
lotto	635,357	970,119	2.364,936	3.558,600
só	10.669,793	11.582,513	13.540,933	13.436,091
dohány	—	8.935,080	13.015,509	23.579,583
bélyeg	—	2.418,616	3.218,545	5.829,520
fogyasztási adó	—	6.246,864	10.966,102	13.068,986
ütvám	—	195,643	402,328	70,241

Dohány, bélyeg, díjak és illetékek és a fogyasztási adók a legnagyobb emelkedést mutatják.

Összefoglalván a főbb eredményeket, a következő összeállítást nyerjük:

	Egyenes adók	Közvetett adók regalék és monopolumok	Összesen
1838—1847. évi átlag	5.888,903	15.059,671	20.948,575
1848—1857. " "	22.314,566	36.152,870	58.467,437
1858—1867. " "	32.061,700	53.913,599	85.975,299
1868—1877. " "	66.823,729	65.135,537	131.959,266

Negyven év alatt az egyenes adók összege az eredeti összeg tizenháromszorosára emelkedett, a közvetett adók több mint az eredeti összeg négyszeresére. Látszik ebből, hogy az egyenes adók sokkal nagyobb arányban lettek igénybe véve, mint az indirekt adók. Az egész adószolgáltatás több mint hatszorosára emelkedett, holott az örökös tartományokban ugyanazon időszak alatt valamivel több, mint háromszorosára (1838: 136.645,590 frt, 1877: 332.6 millió frt, posta és távirda hozzászámításával; de

az előbbi összegből Velence és Lombardia fejében 41·6 millió forintot le kell vonni) emelkedett. Azonban más államokban sem találunk több ilyen nagymérvű emelkedést, mint ezt a következő példák mutatják:

Ausztria	rendes és rendkiv. adóbevétele	1838:	136·6	millió	frt.
»	»	1877:	332·6	»	»
Franciaország ¹⁾	rendes és rendk. bev.	1838:	1150·6	m.	frcs.
	»	1876:	2575	»	»
Anglia ²⁾	adójöved. (produit of taxation)	1838:	47·3	m.	fnt sterl.
	»	1873:	76·6	»	»
Belgium ³⁾	összes adójövedelem	1841:	80·2	millió	francs
	»	1876:	151	»	»
Oroszország	»	1831/1838:	296	»	rubel
	»	1876:	441	»	»
Északamerikai köztárs.	össz. adójöved.	1836:	43·4	»	dollár
	»	1877/1878:	259·5	»	»

A legnagyobb emelkedést ez utolsó állam képviseli; adójövedelme ugyanazon korszak alatt, melyet saját háztartásunkra nézve vizsgáltuk, hatszorosára emelkedett; de a többi államokban legfeljebb kétszeresére emelkedik. Ezek után kétséget nem szenvedhet, hogy a magyar állam bevételeinek emelkedése minden egyéb államot messze túlhaladja.

Ha ezen számok alapján azt nézzük, mily mérvben emelkedett fejenként az adóteher egynehány államban, következő eredményt találunk:

	lakosság	adószolgált. fejenként
Magyarország	1846: 14.— millió	1.12 frt konv. p.
»	1877: 16.0 ⁶⁾	8.90 » osztr. ért.
Ausztria	1840: 16.5	8.61 » konv. p.
»	1877: 22.0 ⁶⁾	15.12 » osztr. ért.

¹⁾ Block, Statistique de la France.

²⁾ Porter, Progress of nations, és Statistical abstract.

³⁾ Situation decennale és Annuaire.

⁴⁾ American Almanac és Gothai Almanach.

⁵⁾ Schubert, Statistik és Gothai Almanach.

⁶⁾ Magyarország lakosságát 1877-ben 600,000-el nagyobbra tesszük, mint 1870-ben. Tudvalevő, hogy 1875-ig a népszaporodás passzív állott és csak azóta mutat némi emelkedést. Ausztriában Schimmer alapján 2 milliónyi szaporodást vettünk fel.

Franciaország	1838: 33.5 ¹⁾	34.43 frank
»	1876: 36.8	69.97 »
Angolország	1638: 27.0 ²⁾	1.7 font sterling
»	1873: 31.8 ³⁾	2.4 » »
Belgium	1841: 4.4 ⁴⁾	18.23 frank
»	1876: 5.3	28.49 »

Ezen számok természetesen csak megközelítő értékeket adnak, mivel a népszámlálás éve és az összehasonlításra választott pénzügyi évek nem esnek össze. Mindamellet szabad a fentebbi számokból azon következtetést levonni, hogy a fejenkénti adóteher egyetlen államban sem emelkedett oly arányokban, mint Magyarországon, mely körülményen még az sem változtat sokat, hogy Magyarországon a 48 előtti korszakban egyes adónemek nem az összes polgárok vállaira neheztedek, hanem csak a nem kiváltságolt osztályok által viseltettek.

Kétséget nem szenved tehát, hogy az adóteher sehol nem emelkedett oly mérvben, mint nálunk. Már ez is egy figyelembe veendő körülmény, miután igen természetes, hogy sokkal nehezebb ott az adóterhet felemelni, hol az adószolgáltatás már is nagy mérvben emelkedett, mint ott, hol hosszú korszakon át lassúbb emelkedés volt. Ez elv igazságát mutatják a nálunk irtózatossá mérvben szaporodó adóhátralékok. Másrészt igaz az is, hogy Magyarországon az abszolút adóteher a felsorolt államok közt még mindig a legkisebb⁵⁾, dacára annak, hogy p. sem a semleges Belgium, sem Angliának nincsen aránylag oly magas hadügyi budgetje. De mennyivel kisebb nálunk a jólét, a gazdagság, az adóképesség!

Az előadottakból véleményünk szerint különösen három következtetés vonható:

1. hogy az adóteher hazánkban az utolsó

¹⁾ ill. az 1836-diki népszámlálás szerint.

²⁾ » » 1841-diki » »

³⁾ » » 1871-diki » »

⁴⁾ » » 1846-diki » »

⁵⁾ Ez arány nem igen érintetik az önkormányzati adóteher hozzá-számítá a által, mivel ez a legtöbb államban nagyobb mint Magyarországon. (Lásd Weisz Béla, községi pénzügy, Nemzetg. Szemle 1878.)

40—50 év alatt nagy mértékben emelkedett, nagyobb mértékben, mint más államokban;

2. hogy nemcsak az emelkedés nagyobb, mint bármely más államban, hanem hogy a viszonylagos adóteher is nagyobb, mint más államokban.

3. hogy államháztartásunkban a közvetett adók emelkedése lassúbb volt, míg az egyenes adók roppant progressióban emelkedtek.

Ezzel befejezván jelen dolgozatunkat, adott alkalommal a magyar államháztartás egyéb bevételi forrásait, valamint az államkiadások fejlődését tanulmányozni fogjuk.

Dr. WEISZ BÉLA.